

речовин або певних видів активності) і формується на основі біологічних (генетичних), психологічних, соціальних та симптоматичних чинників.

– метою системи профілактики підлітків є формування стійкої установки на здоровий спосіб життя, формування у неповнолітнього особистісного і соціального імунітету до негативного впливу наркогенної інформації.

– зміст системи профілактики реалізовано через види профілактики: первинну, вторинну, третинну.

– профілактика покликана попереджати виникнення багатьох соціальних проблем у суспільстві, у нашому випадку – адиктивної поведінки, а також зменшувати негативний вплив наслідків такої проблеми.

Список використаних джерел

1. Бугайова Н. М. Психологічні закономірності розвитку аддикцій в онтогенезі. // *Проблеми загальної та педагогічної психології*. Т. XII, ч. 4. С. 48–56.
2. Великий В. М. Сутність і профілактика залежності від азартних ігор. // *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2019. № 5. С. 134–137.
3. Ільницька Л. А. Психологічні особливості особистості Інтернет-залежних юнаків. // *Соціальна робота в Україні: теорія і практика*. 2018. № 5. С. 124–137.
4. Нагорна А.М. Профілактика наркоманії серед підлітків : навчальний посібник. / вид. 2-е, доп. – Кам'янець-Подільський: Абетка-Нова, 2003. 184 с.

Антоніна Конончук

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри соціальної педагогіки і соціальної роботи
Ніжинський державний університет імені Миколи Гоголя
м. Ніжин

ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОЦІНКИ ПОТРЕБ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ СІМЕЙ З ДІТЬМИ

У статті охарактеризовано оцінку потреб внутрішньо переміщених сімей з дітьми як однієї із важливих складових роботи щодо здійснення захисту і надання допомоги даній вразливій категорії отримувачів соціальних послуг. Розкрито особливості

оцінювання потреб внутрішньо переміщених сімей з дітьми у соціальних послугах.

***Ключові слова:** внутрішньо переміщені сім'ї з дітьми, оцінка потреб, соціальні послуги*

На сьогодні Україна перебуває у процесі політичних трансформацій і територіальних змін, які беруть початок ще з 2014 року, у результаті чого з'явилася нова вразлива категорія населення – внутрішньо переміщені особи (ВПО). Згідно зі статтею 1 Закону України «Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб», це - громадяни України, іноземці або особи без громадянства, які перебувають на території України на законних підставах та мають право на постійне проживання в Україні, яких змусили залишити або покинути своє місце проживання у результаті або з метою уникнення негативних наслідків збройного конфлікту, тимчасової окупації, повсюдних проявів насильства, порушень прав людини та надзвичайних ситуацій природного чи техногенного характеру [2]. Виникнення нової соціально незахищеної групи населення змусило фахівців зосередити увагу на соціальному захисті і соціальній допомозі членам сімей переселених громадян, а саме: активізувати роботу спеціалістів ЦСССДМ (із залученням громадських та волонтерських організацій) з надання психологічної, соціально-медичної та соціально-педагогічної підтримки переселеним громадянам.

Теоретичне осмислення основних положень щодо соціальних аспектів потреб і проблем ВПО викладені у чинних нормативно-правових документах, стратегіях уряду та спеціальних дослідженнях вітчизняних науковців О. Балакіревої, Н. Гусак, З. Кісарчук, Е. Лібанової, В. Тарасової, Н. Тищенко, Т. Семигіної, С. Трухан, Л. Овчарової, Є. Пашкової та ін. Проблемами внутрішньо переміщених сімей з дітьми у соціальному, психологічному, соціально-психологічному та правовому аспектах в Україні займаються В. Андрєєнкова, І. Бандурка, О. Калашник, Л. Ковальчук, Н. Максимова, І. Трубавіна та інші.

У контексті здійснення захисту і надання допомоги внутрішньо переміщеним сім'ям з дітьми однією із важливих складових роботи є оцінка їх потреб у соціальних послугах. Це гнучкий процес збору, узагальнення й аналізу інформації щодо стану та життєвих обставин

клієнта з метою визначення необхідних видів та обсягів послуг, їх впливу в ході подолання складних життєвих обставин. У статті 20 Закону України «Про соціальні послуги» зазначено, що оцінювання потреб сім'ї у соціальних послугах здійснюється шляхом аналізу документів, фактів та інформації, зібраних під час спілкування з сім'єю та їхнім найближчим оточенням, а також отриманих від юридичних та фізичних осіб у встановленому випадку. Оцінювання потреб сім'ї у соціальних послугах здійснюють фахівець із соціальної роботи, соціальний працівник, соціальний менеджер. У разі необхідності до оцінювання потреб сім'ї у соціальних послугах залучаються медичні, педагогічні працівники, психологи, реабілітологи та інші фахівці. Оцінювання потреб сім'ї у соціальних послугах здійснюється протягом п'яти робочих днів з дня звернення, повідомлення про надання соціальних послуг [4]. Зазначені положення стосуються і оцінювання потреб внутрішньо переміщених сімей з дітьми у соціальних послугах з урахуванням чинників вразливості, обумовлених ситуацією вимушеного переселення. Уразливість ВПО, зокрема сімей з дітьми викликана такими чинниками:

на особистісному рівні: відчутна загроза життю та здоров'ю; пережиті як матеріальні, так і нематеріальні втрати (рідних, стосунків з рідними, будинку та майна, втрата всього важливого і звичного для людини); невизначеність майбутнього та страхи, які з цим пов'язані; відчуття ізоляваності і неприйняття в місцевій громаді, що є перешкодою для побудови нових стосунків, працевлаштування за місцем переселення; зміна або втрата соціального статусу, життєвих орієнтирів та потреба у терміновому набутті нових як професійних, так і соціальних навичок; кардинальна зміна умов проживання;

на рівні громади: брак інформації для ВПО щодо наявних ресурсів громади у забезпеченні житлом, роботою, програмами соціальної підтримки тощо; недостатньо розвинена інфраструктура (медичні, навчальні, соціальні заклади й установи та їх фінансування), яка не здатна задовольнити потреби більшої кількості осіб; нестача або відсутність фінансового забезпечення реалізації програм допомоги ВПО для задоволення їх потреб, створення умов для соціальної адаптації; недостатність кадрових ресурсів (особливо фахівців, які працюють з травмою, втратами, надають реабілітаційні послуги), що унеможлиблює вчасну і якісну допомогу ВПО для

попередження ризикованих проявів поведінки; різні погляди членів громади на ситуацію, що склалася на Сході України, та пов'язані з ними інтолерантність і конфлікти між членами громади та ВПО; стигматизоване ставлення як з боку фахівців, тау і з боку оточення до проблем ВПО і першопричин цих проблем.

Професійно здійснена оцінка потреб внутрішньо переміщених сімей з дітьми у соціальних послугах створює реальну можливість розробити стратегію втручання в існуючу ситуацію з метою забезпечення найкращих інтересів отримувачів соціальних послуг. Вона спрямована на глибоке і всебічне вивчення усіх аспектів потреб кожного члена сім'ї та спроможності сім'ї в цілому відповідно реагувати на ці потреби через призму власних ресурсів та громади. Змістом оцінки є детальний аналіз індивідуальних потреб особистості, потенціалу його найближчого оточення, можливостей громади, суспільства змінити стан на краще. При цьому оцінювання має зосереджуватися на сильних сторонах та потребах ВПО та членах їх сімей, громади, оскільки тільки такий підхід сприяє більш позитивним результатам як в оцінці, так і в плануванні та проведенні подальшої роботи.

Як було зазначено, оцінка потреб є одним із важливих етапів надання допомоги. По суті, оцінка передбачає визначення потреб та ресурсів внутрішньо переміщених сімей з дітьми і паралельне надання першочергової допомоги. З проаналізованих наукових джерел ми зробили висновок, що проводячи оцінку потреб внутрішньо переміщених сімей з дітьми, важливо звернути увагу на такі особливості та врахувати їх у процесі оцінювання: фактори ризику; ступінь травматизації членів сім'ї (кожного з батьків та дитини/дітей) та особливості їх реакції на травму, чи потрібні сім'ї послуги психолога для подолання травми; чи переживає людина горювання за втратою, і на якій стадії горювання перебуває; якими ресурсами адаптації (копінг-стратегіями) володіють члени сім'ї для подолання життєвих труднощів; життєва/соціальна історія сім'ї до переміщення (як було раніше, які ресурси підтримували сім'ю і чи можна їх відновити); наявність чи відсутність складних життєвих обставин до переміщення; життєва компетентність батьків і дитини (життєві навички, які допомагають у соціальній адаптації); наявність позитивної соціальної підтримки (соціальне оточення, громадські організації тощо)[5].

Якщо під час оцінки члени сім'ї перебувають у стресовому стані, у них спостерігається підвищена тривога, агресія, спалахи гніву, фізичні негативні симптоми (хронічна втома, болі у м'язах, тахікардія, запаморочення, часте дихання, поганий сон, підвищена збудливість, відсутність апетиту тощо). Тому важливо стабілізувати стан («Те, що з вами відбувається, - це нормальна реакція людини на ненормальну ситуацію»), допомогти оволодіти методами релаксації, щоб досягти психічної рівноваги і зміцнення фізичного та морального стану людини, залучити до роботи психолога.

Оцінка потреб проводиться за обов'язкової участі всіх членів сім'ї та із залученням суб'єктів соціальної роботи. На етапі оцінки важливо надати людині інформацію, відповідаючи на її запити. Інформація є ресурсом для людини, оскільки вона опинилася в нових умовах для проживання і може відчувати тривогу щодо більшості питань. Важливо пояснити, які структури, послуги і ресурси наявні у громаді, куди і як можна звернутися, які права ВПО і як отримати передбачену для них допомогу

З метою визначення переліку соціальних послуг, які частіше всього запитують ВПО та члени їх сімей, звертаючись до ЦСССДМ, ми провели опитування 214 осіб у 11 ЦСССДМ Чернігівської області. За результатами опитування ми виявили, що найчастіше ВПО звертаються за соціальною послугою інформування – 92%, далі слідує соціальна послуга щодо надання консультацій різного характеру (інформаційних, соціально-педагогічних, психологічних тощо) – 79,4%, надання притулку – 73,4%, надання матеріальної допомоги – 55,1%, соціальна адаптація – 50%, послуга соціального супроводу та посередництва склали – 40,6%, далі слідують значно менші відсотки щодо отримання інших базових соціальних послуг. Разом з тим лише 25,7% відповіли, що згадані соціальні послуги повністю відповідають їхнім запитам, 64% дали відповідь, що ці соціальні послуги частково відповідають їхнім запитам і 5,1% вказали на невідповідність послуг запитам ВПО з різних причин. Отримані результати дозволяють припустити, що оцінювання потреб тієї частини ВПО та членів їх сімей, які вказали, що отримані соціальні послуги частково або зовсім не відповідають їхнім запитам, було проведено не на достатньому професійному рівні і потребує доопрацювання.

Таким чином, оцінка потреб повинна враховувати чинники вразливості, передбачати більш глибоке вивчення ВПО та їх сімей,

визначення пріоритетних проблем осіб та їх сімей, їх сильні сторони, ресурси, оточення для розробки і підписання сторонами індивідуального плану надання соціальних послуг. Оцінка потреб ВПО та їх сімей передбачає визначення потреб пов'язаних зі здоров'ям, отриманням освіти (навчання та досягнення дітей), соціально-медичних потреб, потреб у самоусвідомленні та самопрезентації, самообслуговуванні. При оцінці потреб ВПО та їх сімей слід звертати увагу на повноту родини, її психологічний стан, наявність ресурсів і соціальних зв'язків, матеріальний стан для задоволення власних базових потреб як дітей так і дорослих, мотивацію до співпраці з соціальним працівником. Отримані результати спонукають до подальших досліджень, пов'язаних з визначенням особливостей технології оцінювання потреб ВПО та їх сімей.

Список використаних джерел:

1. Гусак Н.Є., Семигіна Т.В., Трухан С.О. Стратегії і виклики соціальної роботи із внутрішньо переміщеними особами. Вісник НТУУ «КПІ». Політологія. Соціологія. Право. 2014. Випуск 2(22). С. 161-167.
2. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014р. №1706-VII. ВВР. 2015. №1. ст. 1.
3. Проблеми внутрішньо переміщених осіб в Україні та шляхи їх вирішення: науково-практичний круглий стіл: тези доповідей, м. Чернігів, 23 травня 2017 року. Чернігів: ЧНТУ, 2017. 100 с.
4. Про соціальні послуги: Закон України від 17 січня 2019 р. № 2671-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2671-19>
5. Соціальна робота з вразливими сім'ями та дітьми: посіб у 2-х ч.; Ч.2/ За ред.: Т.В. Журавель, З.П. Кияниці З. П. Київ: ОБНОВА КОМПАНІ, 2017. 352 с.